

بررسی و نقد دیدگاه حائری یزدی درباره کاربرد معنای

صدرایی «امکان» در تبیین برهان صدیقین سینوی

حمیدرضا خادمی^(۱)

چکیده

کلیدواژگان: برهان صدیقین، امکان، اثبات وجود خدا، واجب‌الوجود، وجود، ابن‌سینا، ملاصدرا، حائری یزدی.

«برهان صدیقین»، برهانی است که در آن بدون نیاز به واسطه، ذات واجب‌الوجود اثبات میشود. این عنوان را نخستین بار ابن‌سینا برای تقریر جدید برهانی که پیشتر فارابی اقامه کرده بود، برگزید. برهان صدیقین بهترین و موجزترین برهان فلسفی و عقلی برای اثبات وجود خداست. در این برهان از خود «وجود» به «واجب‌الوجود» استدلال میشود، بگونه‌یی که هیچیک از افعال الهی – از قبیل حرکت، حدوث و ... – حد وسط قرار نمیگیرند. حائری یزدی براساس تبیین معنای «امکان» در فلسفه‌مشاء و حکمت متعالیه، برای رفع اشکالات مطرح شده درباره این برهان تلاش نموده و با توجه به تحلیل دقیق معنای امکان، معتقد است از طریق آن میتوان واجب‌الوجود را اثبات کرد؛ بهمین دلیل تمسک به محال بودن دور و تسلسل ضرورتی ندارد. مقاله حاضر با روش تحلیلی – تطبیقی و با توجه به معیارهای معتبر نزد ملاصدرا در صدق برهان صدیقین، به تحلیل و بررسی تقریر حائری یزدی پرداخته و نشان داده که دیدگاه او خالی از اشکال نیست.

مقدمه

در میان براهین اقامه‌شده برای اثبات وجود خدا و شناخت ذات و صفات او، برهان صدیقین کوتاهترین و در عین حال محکمترین و برترین برهان فلسفی و عقلی محسوب میشود. در این برهان از ذات حق تعالی به وجود او، سپس به صفات او و از صفات به افعال او استدلال میشود. راههای شناخت خداوند به دو دسته بدیهی و نظری تقسیم میشود. بخش نظری، نیازمند قیاس و برهان است و بخش بدیهی آن، به تنبه و یادآوری احتیاج دارد. از منظر جهانبینی عارفان الهی، شناخت خدا امری بدیهی و شهودی به شمار می‌آید. در مقابل، کسانی که اثبات وجود خدا را امری نظری میدانند، به دلایل متعددی تمسک کرده‌اند.

استدلال نظری، نوعی حرکت فکری برای اثبات امر مجهول است. در این حرکت سه امر تحقق

(۱). دانشیار گروه فلسفه و کلام، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی «سمت»، تهران، ایران؛ khademi4020@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۲/۲۱ تاریخ تأیید: ۱۴۰۰/۴/۲۲ نوع مقاله: پژوهشی

DOR: 20.1001.1.15600874.1400.27.1.6.2